

V ERSTEENDE LEEGTE

HET WERK VAN KOEN VAN DEN BROEK

Gepubliceerd in *Ons Erfdeel* 2010/1.

Zie www.onserfdeel.be of www.onserfdeel.nl.

In 2008 wint de Vlaamse kunstenaar Koen van den Broek (Bree, 1973) op de kunstbeurs Art Brussels de eerste prijs voor de beste soloshow met zijn presentatie *Who will lead us?*. Het paradoxale is dat de tentoonstelling niet te zien is bij een Vlaamse galerie, maar gebracht wordt door zijn Keulse galerist Figge von Rosen. Het gegeven is tekenend voor Koen van den Broeks carrière die zich, althans in eerste instantie, in twee snelheden lijkt te ontwikkelen: waar de kunstenaar in het buitenland meteen hoge toppen scheert, wordt in België eerder aarzelend afgewacht.¹ Zo is zijn werk in 2006 al vertegenwoordigd in verschillende buitenlandse collecties, terwijl van de Belgische musea voor hedendaagse kunst op dat moment alleen dat van Oostende werk van hem bezit.

INTERNATIONAAL

Misschien is Koen van den Broek wel zelf verantwoordelijk voor die gang van zaken. Hij is het immers die er voor kiest om in 1998 Vlaanderen tijdelijk in te wisselen voor de Verenigde Staten om daar inspiratie op te doen. Hij zit op dat moment op een dood spoor met zijn werk. Van heel expressieve schilderijen onder invloed van Jean-Michel Basquiat midden jaren '90, is hij beginnen uitzuiveren om zo terecht te komen bij minimale werken, gemaakt naar tekeningen, met een enkel huisje, de vorm van een boom, of wat lijnen op een wit doek — letterlijk een nulpunt.

Hij heeft dan al verschillende onafgemaakte opleidingen achter de rug: eerst studeert hij twee jaar voor ingenieur-architect in Leuven en daarna — resoluut kiezend voor de schilderkunst — telkens twee jaar aan de Academie voor Schone Kunsten van

ANNE-MARIE POELS

werd geboren in 1971 in Horst (NL). Studeerde geschiedenis. Is als redacteur verbonden aan het Museum voor Hedendaagse Kunst Antwerpen (MuHKA). Publiceert over beeldende kunst, onder meer in het kunsttijdschrift *<H>art*.

Antwerpen en aan de Academie voor Visuele Kunsten Sint-Joost in Breda. Noch in Antwerpen — waar hij zijn eerste jaar moet overdoen en aan het einde daarvan weggestuurd wordt — noch in Breda vindt hij weerklank bij zijn docenten.²

Teleurgesteld in de academie-ervaring, maar overtuigd van zijn eigen kunnen, waagt hij het om toelatingsexamen te doen voor het Hoger Instituut voor Schone Kunsten (dan nog in Antwerpen), waar hij prompt aangenomen wordt en tussen 1997 en 2000 een atelier heeft. “Het HISK was een hele goede ervaring. Daar kwam ik in contact met mensen als Jan Debbaut³ en we waren een goede lichting: Wim Catrysse zat er in dezelfde periode en Charif Benhelima.” Hij beslist bovendien — net zoals elke andere Vlaamse kunstenaar dat in zijn plaats ongetwijfeld ook gedaan zou hebben — om pas afgestudeerd aan het HISK in te gaan op de vraag van Jay Jopling van de White Cube in Londen om daar tentoon te stellen. De stap van via een Vlaamse galerie in het buitenland terecht te komen — zoals de meeste kunstenaars die nemen — slaat Koen van den Broek met andere woorden over, hij wordt rechtstreeks de internationale kunstwereld ingekatapulteerd.⁴

DE FOTO ALS BRON

In 2007 schrijft Koen van den Broek in een tekst over het moment dat hij naar de Verenigde Staten vertrekt: “Ik was geïnspireerd door de grote figuren uit de kunstgeschiedenis en zocht een nieuwe uitdaging. Ik vond het kunstveld toen te voorspelbaar en was ervan overtuigd dat er ergens op deze planeet een schilder moest bestaan die op een andere manier tewerk ging, iemand die het medium schilderkunst werkelijk ter

Koen van den Broek, *Shadows and Blue Border 3*, 2003, olie op doek, 210 x 140 cm,
copyright Koen van den Broek/ Foto Diane Bertrand/ Courtesy Jay Jopling, White Cube (Londen)/ Collectie SF Moma.

discussie durfde te stellen.”⁵ Hij is op zoek naar een nieuwe manier van schilderen, anders dan de schilderkunst in Europa: “Die was allemaal een beetje in dezelfde trant. Ofwel naar foto’s op de manier waarop Richter schilderde, ofwel naar kaarten en hun legendes, wat een schematische manier van schilderen opleverde.” In Amerika hoopt hij een zekere frisheid te vinden.

Hoewel Van den Broek moet concluderen dat er aan de andere kant van de oceaan op dezelfde manier geschilderd wordt, zij het met iets meer kleur, brengt de reis hem toch de inspiratie die hij zoekt, zelfs in meerdere opzichten. Zo vindt hij een methode die hem houvast geeft bij het schilderen. Waar hij het gebruik van fotografie tot dan toe altijd vermeden heeft, als zijnde “too obvious, omdat iedereen dat deed”, koopt hij nu toch een camera en begint hij met het maken van foto’s die als bronmateriaal moeten dienen voor zijn schilderijen. Gemaakt via de lens van zijn camera, die zorgt voor afstand tussen hem en de buitenwereld, zorgen de foto’s voor een frame.

“Wanneer ik door een camera kijk, heb ik het gevoel dat de wereld versteent, al sta ik midden in een drukke stad in New York. Met behulp van die afstand ga ik op zoek naar beelden.”⁶ Van den Broek vindt het belangrijk om zelf de foto’s te maken en zo zijn visie op de werkelijkheid naar voren te brengen. Die verraaft nog zijn achtergrond in de architectuur, als hij het stedelijke landschap fotografeert met zijn gebouwen, straten, stoepen, viaducten — maar hij fotografeert ook andere details zoals een schaduw op de grond, de vleugel van een vliegtuig, de bocht in een weg, een eenzaam hutje in een verlaten landschap... rolletjes vol, waaruit hij nadien een keuze maakt.

De kunstenaar baseert zich weliswaar op de realiteit, maar hij toont die nooit letterlijk. Dat hangt samen met de vertaalslag die hij maakt van realiteit naar foto en naar schilderij, in een proces waarin hij alle overbodige details overboord gooit. Maar het heeft vooral te maken met de vreemde kaderingen waarvoor hij al fotograferend kiest. Die wordt bijvoorbeeld duidelijk zichtbaar in de *Borders*, die als een soort rode draad door zijn oeuvre meanderen. De reeks bestaat uit schilderijen met details van de grond waar stoepranden waargenomen kunnen worden en goten en randen langs velden — als smalle banden rood of geel of blauw laten ze je blik het doek afglijden en scheiden ze verschillende kleurvlakken.

Mensen zijn er nooit te zien op de doeken, alleen elementen die hun bestaan impliceren: de gebouwen die ze neerzetten, de wegen die ze bouwen, de stedelijke landschappen die ze creëren... Figuren ervaart Van den Broek immers als storende elementen die de leegheid doorbreken. Afwezigheid, zo gaf hij al wel te kennen, is in zijn werk belangrijker dan aanwezigheid.⁷ *Ghost Truck* (1999), een schilderij van een achtergelaten truck in een desolaat landschap is hiervan een goed voorbeeld. De ruimte rondom ons in een paar lijnen opbouwend binnen de ruimte van het canvas, werkend naar foto’s van de realiteit, brengt Van den Broek schilderijen tot stand die balanceren

op de grens tussen figuratief en abstract — soms is het enkel de titel die ze naar de realiteit terugbrengt. *Eighth Avenue* (1999) bijvoorbeeld, bestaat grofweg uit een zwart en een wit vlak, die een stoep en een gebouw verbeelden. Behalve via de titel, verwijst het beeld op geen enkele manier naar deze lange Noord-Zuidverbinding in New York City.

SABBATICAL

Het jaar 2006 brengt opnieuw een periode van twijfel. Bang als hij is om in de valstrik te trappen van het gewoon maar blijven produceren, komt hij opnieuw op een dood spoor terecht — “Ik vond dat mijn manier van werken voorspelbaar zou kunnen worden” — en besluit hij om te stoppen met schilderen. Hij verhuist bovendien en komt van een atelier dat alleen maar uit witte muren bestaat terecht in een atelier met nauwelijks één witte muur: “Ik moest opeens een schildersezal kopen.” De situatie noopt hem na te denken over de bedoeling van zijn werk en terug te keren naar het fundament, naar zijn eerste schilderijen. Gebaseerd op deze oude werken maakt hij een reeks nieuwe schilderijen *Angle*, die volledig losgekoppeld zijn van het fotografische bronmateriaal en totaal niet meer refereren aan een geografische plek. De details in de schilderijen zijn hierdoor, anders dan bijvoorbeeld de randen in de reeks *Borders*, totaal onthecht van hun ondergrond, ze lijken bijna te zweven in het luchtledige. Voor Van den Broek is het een manier om uit te vinden of een schilderij ook losgekoppeld van de realiteit overeind blijft.

Hoewel de kunstenaar na *Angle* opnieuw teruggrijpt naar de foto als bronmateriaal, blijft een invloed van de reeks ook in zijn recente werk zichtbaar. De objecten die hij nu schildert, behandelt hij onafhankelijker van hun omgeving dan dat hij dat tevoren deed; meer dan ooit balanceert hij op de grens tussen een abstract beeld en een weergave van de realiteit.

SAMENWERKING

Tijdens de reis naar de Verenigde Staten eind jaren '90 is het ook de bruisende kunstscene van Los Angeles die Koen van den Broek inspireert. Ten opzichte van New York City is de stad op het gebied van hedendaagse kunst op dat moment nog de underdog — de kunstwereld is er, zeker in vergelijking met de film- en de muziekwereld tot dan toe altijd zeer stiefmoederlijk behandeld. Dat maakt evenwel dat de mensen die hij er leert kennen veel vrijer zijn, totaal onafhankelijk van de kunstwereld opereren en risico's durven nemen.

Van den Broek leert er interessante kunstenaars kennen als Mike Kelley, Ed Ruscha, Charles Ray en John Baldessari. En hij maakt er kennis met een mentaliteit die veel genereuzer is dan wat hij tot dan toe uit eigen land gewend is: hij wordt uitgenodigd op ateliers, neemt deel aan etentjes, wordt mee op sleeptouw genomen langs

Koen van den Broek, *Untitled*, 2009, acryl op papier, 43,4 x 36 cm,
courtesy Galerie Figge von Rosen, Keulen.

musea en galeries waar hij geïntroduceerd wordt... Via Jan Debbaut legt hij contact met John Baldessari — een contact dat uitgroeit tot vriendschap en dat jaren later, in 2008, uitmondt in samenwerking. De twee kunstenaars maken gezamenlijk een reeks werken *This an Example of That*: Baldessari stuurt Van den Broek een aantal uitvergroete stills van oude B-films in zwart-wit toe en deze grijpt hierop in met zijn penseel. Hij overschildert de beelden niet, maar voegt hier en daar strepen, kleurvlakken, accenten toe, die tot een andere lezing van de beelden aanzetten. De werken blijven herkenbaar als foto's, maar worden tegelijk ingeschreven in de picturale abstractie die zo tekenend is voor het werk van Koen van den Broek.

Baldessari inspireert de kunstenaar bovendien om in te gaan op de vraag van directeur Bart De Baere van het Museum van Hedendaagse Kunst Antwerpen (M HKA) om aan de slag te gaan met de collectie. In de geest van de tentoonstelling *Magritte and Contemporary Art: The Treachery of Images* die Baldessari samenstelt voor het Los Angeles County Museum of Art in 2007, gaat Van den Broek in *Fantasy* op zoek naar verbanden, overeenkomsten, tussen verschillende werken, oeuvres, kunstenaarspraktijken en trekt hij lijnen zoals alleen een kunstenaar die kan trekken.

Maar Van den Broek schrikt er ook niet voor terug minder evidente vormen van samenwerking aan te gaan. Met Fred Bervoets, de voormalig docent aan de Antwerpse Academie — van wie Van den Broek zelf nooit les kreeg, maar die op atelierbezoek kwam en die hem tijdens zijn academiejaren altijd aan zou moedigen te blijven schilderen — maakt hij al in 2007 een aantal schilderijen. Het lijkt vreemd, het expressieve werk van Bervoets gecombineerd met de bijna minimalistische details van dat Van den Broek. Maar ze hebben beiden een zelfde soort mentaliteit, vindt Van den Broek. “Kunst gaat om het nemen van beslissingen. Niet hoe je schildert, maar wat is belangrijk. Elk schilderij moet bestaansrecht hebben. Als je niets te vertellen hebt, moet je niets maken.”⁸

En nog veel minder evident is de scenografie die hij in 2008 doet voor het theaterstuk *René* van Pol Heyvaert over diens oom René Heyvaert. Deze kunstenaar heeft net als Van den Broek een achtergrond als architect. Alleen al daarom voelt hij met hem een grote affiniteit.

INHAALBEWEGING

De samenwerking met het M HKA in de vorm van een door Van den Broek samengestelde tentoonstelling, de vraag om een theaterscenografie te doen: het zijn maar twee indicaties die erop wijzen hoe Koen van den Broek in Vlaanderen ondertussen een flinke inhaalbeweging heeft doorgemaakt en als kunstenaar omarmd werd. Ook in eigen land zijn zijn schilderijen nu in de verzamelingen van de verschillende musea voor hedendaagse kunst vertegenwoordigd. “Ik denk dat mijn werk in eerste instantie

John Baldessari & Koen van den Broek, *This an Example of That, Gavin's Office* (Set 10), 2008, 127 x 180 cm, courtesy Gallery Greta Meert, Brussel.

te gemakkelijk gevonden werd. Ik heb nooit gewerkt met politieke of sociologische stellingen — mijn werk ziet er heel direct uit, maar het heeft een andere gelaagdheid, één die moeilijker ligt, daarom werden mijn schilderijen verdacht gevonden. Maar ze konden me niet blijven negeren. Bevriende kunstenaars spraken over me en ik werd getoond in belangrijke instituten: want het is natuurlijk niet niks als je als zevenentwintigjarige het sluitstuk mag verzorgen van een tentoonstelling in het MOMA in San Francisco over de invloed van Matisse op heel de kunstgeschiedenis.”⁹

In het Stedelijk Museum voor Actuele Kunst in Gent (SMAK) loopt tot midden mei 2010 zijn eerste grote tentoonstelling in Vlaanderen, waarin nieuwe schilderijen gecombineerd worden met werk van de afgelopen tien jaar: niet alleen schilderijen die zich in collecties in Vlaanderen en Londen bevinden, maar ook werk bijvoorbeeld, dat uit San Francisco komt, of uit Sidney. Van den Broek heeft de hulp ingeroepen van curator Andrew Renton, die verbonden is aan het prestigieuze Goldsmith's College in Londen en zich bezighoudt met de schilderkunst van vandaag, om een frisse kijk op zijn werk te geven.¹⁰

Het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten Antwerpen (KMSKA) heeft dan weer een andere primeur: hier worden in een klein project, *Preview*, voor het eerst werken op papier van de kunstenaar getoond. Van den Broek maakte de werken allemaal afgelopen jaar in een atelier in een Case Study huis in Los Angeles, niet alleen om te testen of hij hier überhaupt nieuw werk tot stand kan brengen (een eerdere ervaring met het werken in een atelier in Los Angeles pakte niet goed uit, in die zin dat hij er onmogelijk kon werken), maar ook om uit te zoeken of werken op papier iets voor hem is. Zo wil hij een zekere spontaniteit bereiken en zichzelf opnieuw verrassen. Steeds opnieuw.

Curbs & Cracks is nog tot en met 26 mei 2010 te zien in het SMAK, Gent. Zie www.smak.be.

Preview, werk op papier, loopt nog tot 28 februari 2010 in het KMSKA, Antwerpen. Zie www.kmska.be.

Van 20 maart t/m 30 april 2010 heeft Van den Broek een “Solo Show” in de Figge von Rosen Galerie in Keulen. Zie www.figgevonrosen.com.

Noten

- 1 Ook met woorden maakte Koen van den Broek al wel duidelijk dat de Vlaamse kunstwereld wat hem betreft niet inspirerend genoeg is. Zo gaf hij bij monde van Johan Swinnen – die met hem over zijn HISK-periode praatte, <H>ART #4, 30.03 2006, p. 15 – te kennen dat jonge kunstenaars internationale deskundigen zouden moeten ontmoeten en buiten Vlaanderen zouden moeten gaan kijken om zo de Vlaamse kneuterigheid te ontvluchten. In een interview met Marc Ruyters haalde hij in <H>ART #36, 08.05 2008, p. 8 dan weer John Baldessari aan: “We moeten vooral stoppen met lokaal denken. John Baldessari heeft het er vaak over dat wij te veel in die Vlaamse klei blijven steken: er is hier zoveel aan talent, en toch doen we vooral aan import.”
- 2 Van den Broek wordt in Antwerpen weggestuurd wegens te slechte prestaties. “Ze zeiden dat ik anders als vakkenvuller in de supermarkt zou eindigen.” In Breda sturen ze Van den Broek, verveeld als ze met hem zitten, na twee jaar al met zijn diploma buiten.
- 3 Jan Debbaat was tussen 1988-2003 directeur van het Nederlandse Van Abbemuseum en is nu freelance curator.
- 4 De White Cube in Londen is een galerie voor hedendaagse kunst die tot de internationale top behoort. De eerste tentoonstelling van Koen van den Broek hier, *Borders*, in 2001, kwam in een internationale selectie ‘Art to see’ terecht.
- 5 Hij schreef de tekst voor de de publicatie *Angle*, die ter gelegenheid van de gelijknamige tentoonstelling in de White Cube in Londen uitkwam.
- 6 Koen van den Broek geïnterviewd door Ward Daenen in *De Morgen*, donderdag 10 augustus 2000, p. 10.
- 7 Koen van den Broek geïnterviewd door Joseph De Roover in de publicatie *Koen van den Broek*, uitgegeven ter gelegenheid van zijn tentoonstelling in het Cultureel Centrum van Hasselt in 2000.
- 8 Koen van den Broek geïnterviewd door Frank Heirman in *Gazet Van Antwerpen*, woensdag 28 november 2007, p. 41.
- 9 Het gaat hier over *Matisse and Beyond: A Century of Modernism*, SFMOMA, San Francisco in 2003.
- 10 De tentoonstelling wordt begeleid door een publicatie door Wouter Davidts, met zeven essays waarin alle verschillende facetten van het werk van Van den Broek worden aangekaart: het architectonische, de plaats van het oeuvre binnen de kunstgeschiedenis, het filmische, de link met Baldessari...